

BEINITZ A MEDICINA PROSTHETICÁRÓL

Johannes Beinitzről, e szöveg szerzőjéről gyakorlatilag semmit nem tudunk azonkívül, ami munkája címlapján olvasható. Ezek szerint 1677 augusztusában a nagyságos Halle-saale-i egyetemen az orvosi licentiátusért, illetve a doktori vizsgaengedélyért folytatott nyilvános vitát, azaz disputát Augustinus Henricus Faschius száz főorvos, orvoskari dékán elnökletével a medicina protheticáról. Továbbá tudhatjuk azt is, hogy a Meissen Spornban született nyilván 1650-valahányban. Az alábbi részletből reméljük, kiderül, hogy micsoda az a medicina prothetica – amelynek a mai pótló sebészethez vagy a protézisekhez egyébiránt semmi köze. Valójában azonban ezt a szöveget nem tartalma miatt közöljük, hanem azért, hogy a korabeli orvosdoktori disszertációkból egy kis ízelítőt adjunk.

Annak, aki a 17. század derekán orvos akart lenni, előbb meg kellett tanulnia – latinul is – írni-olvasni és számolni, el kellett végeznie a triviumot és a quadriviumot, ezután pedig valamelyik egyetemen legalább egy évig bölcsészetet kellett tanulnia (ez felelt meg a mai érettséginek). Ugyancsak valamelyik egyetemen tanácsos, de nem kötelező volt megszereznie a baccalaureatust (BA) vagy a magiszteri címet (MA). Ezután peregrinációra kellett indulnia, azaz legalább négy-öt egyetemet kellett végiglátogatnia, és végigdisputálnia, hogy előbb – ha a megfelelő tantárgyakat elsajátította – jó pénzért orvosi licentiátusért (működési engedélyért), majd még jobb pénzért orvosi doktorátusért folyamodhassék. Ha valakinek megvolt a licentiátusa vagy pláne a doktori címe, kedvére praktizálhatott bárhol, városi orvosi tisztet vállalhatott vagy akár egyetemen is taníthatott. Mivel az egyetemet vallás szerint választotta a diák, a kálvinisták általában Svájcba és Hollandiába, a lutheránusok északnémet egyetemekre, a katolikusok pedig az Osztrák Birodalomba, Franciaországba vagy Itáliába peregrináltak. (A katolikus egyetemeken ugyanis a protestánsok, míg a protestáns egyetemeken a katolikusok nem szerezhettek doktori címet.)

Az orvosi licentiátusért vagy doktorátusért folytatott vita (disputa vagy disszertáció) témáját latin nyelven meg is kellett fogalmazni, és tíz-húsz oldalon ki is kellett nyomtatni. E témát általában a vezetőtanár (praeses) jelölte ki, és a feldolgozás módja és tartalma sem térhetett el a megszabottól.¹ A disszertációk szigorúan követték a skolasztikus (magyarul: iskolai, egyetemi) mintákat, illetve az alapképzéshez tartozó logikai-retorikai formulákat, ezért mindig definícióval kezdődtek. Alább egy efféle jellegzetes tárgydefiníciót olvashatunk.

A mai olvasót nyilván megdöbbeníti, mennyire nem szakmai, hanem elméleti-logikai eszmefuttatást olvashat itt. Ha azonban meggondoljuk, hogy a mai PhD-disszertációk is mennyire formálisak, és mennyire lényegtelen a tartalmuk, ha egyébként megfelelnek a követelményeknek, és elegendő nagyképző zagyvaságot tartalmaznak, talán könnyebben elfogadjuk a 17. század akadémikus divatjait és szokásait is.

¹ A 19. század elején a Königsbergi egyetem orvoskarán a dékánnak tiszte volt, hogy ellenőrizze a disszertációkat „ne quod novi insit”, azaz nehogy valami új gondolat legyen bennük. Lásd W. LEPENIES, *Das Ende der Naturgeschichte*, München–Wien, Hanser, 1976, 8.

I. fejezet. A nevet és a tárgyat illető meghatározás vizsgálata²

Mielőtt a medicina protheticáról értekeznénk, vagyis arról az orvoslásról, amely pótlás segítségével gyógyít, érdemes tényleg előzetesen röviden a név eredetéről is szólnunk. A medicina szó a latin *mederi* igéből ered, amely ugyanazt jelenti, mint „a betegeken segíteni”. Mások – köztük Van Helmont is – az orvost afféle „mediátornak”, közvetítőnek tartják, aki az élet fejedelme és a halál között közvetít, innen eredeztetik a szót.

A proszthetika görög eredetű szó: a prosztheszthai, 'hozzárakni', 'hozzátenni', 'pótolni' szóból származik. Ezért hát a proszthetikát olyan mesterségnek is nevezhetjük, amely valaminek a hozzáadásával próbálja a természetet megőrizni és a betegségeket gyógyítani.

Prosztheszisznek emellett az olyan sebészeti műtéteket is nevezik, amelynek során az eltávolított testrészt vagy szervet valamivel pótolják. Ám hasonló a neve egy grammatikai formának is.³

Hippokratész a *Liber de flatibus*ban prosztheszinnek az olyan orvoslásmódot nevezi, amely hiányt pótol. Mi azonban a prosztheszisznek vagy medicina protheticának az orvoslásnak azt az ágát nevezzük, amely hasonló vagy rokon természetű dolgok hozzáadásával kísérli meg a megőrzést vagy a helyreállítást, és ekképpen a betegségek gyógyítását.

Mindannak el kell ismernie, hogy ilyen értelemben is létezik medicina prothetica, aki hajlandó elfogadni, hogy mindazt, amiről a természet testünk fenntartása érdekében gondoskodott mesterségesen és vegyi úton, mintegy „meghámozva” is létrehozhatjuk avégett, hogy megkíméljük a szervezetet a túlzott erőfeszítéstől, és hogy testünk feldolgozhassa az ételeket, és a számára szükséges tápanyaggá változtathassa őket. Különösen olyankor van erre szükség, ha a szervezet gyöngye, beteg és ezért képtelen a táplálékokat feloldani, illetve a salakanyagokat és a haszontalan ürülékeket kiválasztani.

Meghatározásunk tehát a következő: a medicina prothetica olyan mesterség, amely úgy őrzi meg az egészséget és gyógyítja a betegséget, hogy gondoskodik a szervezet számára legszükségesebb dolgokról.

Neme: Mesterség (ars), mert cselekvő viselkedési mód.

Alanya: Az intellektus, amely egy célra – az egészségre, a természetes test legfőbb javára – törekedve kap indítást arra, hogy létrehozza a mesterséget. Az eredendő alapelv: „Az egészséget meg kell őrizni.”

Formája: Mesterség, létrehozási módja szerint: egészségismeret.

Formális tárgya: Annak alapján, ahonnan ezt az ismeretet merítettük: természetes vagy szubsztanciális tárgy.

Anyagi tárgy, avagy közege: Az adott tárgy anyaga. Ezen értjük mindazt, ami a test szubsztanciájává változtatható.

Elsődleges célja: Az egészség megőrzése. Másodlagos célja: A betegség meggyógyítása.

Az orvoslás típusait a forma alapján különböztetjük meg. Formálisan a medicina prothetica egészségismeret, e szerint pedig az a megkülönböztető jegye, amit Hippokratész *aphaireszisznek*⁴ nevez. Formálisan még lehet az orvoslás betegségismeret

² Johannes BEINITZ, *Disputatio de medicina prothetica*, Halle-Saale, Müller, 1677, 4–6.

³ Például betűk hozzáadása: kellett helyett kellett, vagy (az eredeti) Miskóc helyett Miskolc.

⁴ Szó szerint: elvétele.

is, márpedig a betegség közvetlenül igényli a segítségnyújtást. Ez a gyógyító mesterség (ars curativa).

Különbség azonban a típusok közt még az orvoslás azon tárgya és célja szerint is tehető, amelyre a gyógyító szándék közvetlenül irányul. Azt az orvosi tevékenységet tehát, amelynek közvetlen célja egy betegség megszüntetése, aphairetikának, elvonónak (ablatoria) vagy gyógyítónak (curatoria) nevezzük. Azt pedig, amelynek célja az egészség szubsztanciájának megőrzése hasonló dolgok hozzáadásával, prostheticának nevezzük.

A dietétikától, vagyis a megelőző medicinától a medicina prostheticát az különbözteti meg, hogy míg a dietétika az egészséget a *hat sex non naturalis*⁵ megfelelő alkalmazásával kívánja megőrizni, a mi medicina prostheticánk olyan orvosságokkal próbálja e célját elérni, amelyek ugyan mesterségesek, ám teljesen természetes módon hatnak.

Tárgya, illetve célja szerint azonban az orvoslás önmagában is felosztható: az egyik fajta orvoslás a testnedvekkel foglalkozik, és a nedvkat szerint határozza meg az egészségmegőrzésre irányuló gyógymódot. Ezt nevezhetjük nedvkórtani (humoristica) orvoslásnak. A másik a szellemerőkkel (spiritusokkal) foglalkozik, ezért aztán spiritualis a neve.

⁵ A *res non naturales* azok a szervezeten kívüli vagy nem a szervezet közvetlen működéséhez tartozó tényezők, amelyek szabályozásával a görög eredetű, klasszikus dietétika az egészséget fenntartani próbálta. Ezek a következők: álom-ébredés, étel-ital, ürüléltelítődés, mozgás-pihenés, levegő, lelki hatások.